

VAS-CHIUP DESCOPERIT LA BEREA (COM. SANISLĂU) JUD. SATU MARE

I. NÉMETI

În toamna anului 1992 a fost organizată o mică săpătură arheologică de control la punctul numit „Cetatea Iepurelui” (Nyúlvár) capătul sudic, din hotarul satului Berea. Acest punct de hotar este cunoscut în literatură de specialitate în primul rând pentru descoperirile din epoca bronzului timpuriu, cultura Nyírség¹. În colecția preotului reformat I. Kovács, achiziționată de Muzeul Județean Satu Mare, din acest punct de hotar sunt menționate fragmente ceramice de tip situlă cu grafit în pastă, ornamentate cu striuri (Kammstrich), fragmente de vase de tip castron și de oale mari, lucrate la roată, precum și fragmente de strachină și de vas-borcan lucrate cu mâna². În urma unor cercetări de teren întreprinse în anul 1990, la capătul sudic al punctului menționat au fost adunate de noi fragmente ceramice de tip Latène celtic, aparținând unei așezări de tip „vicus”. Cetatea Iepurelui (Nyúlvár) se află pe malul drept al pârâului Berea, la vest de acestea, pe o dună de nisip zburător, alungit pe o distanță de cca. 1,5 km. Capătul sudic al dunei se apropie de albia mlăștinoasă a pârâului, care face aici un meandru și curge sub poalele dunei. Scopul sondajului nostru de verificare a fost identificarea așezării de tip Latène, despre care săpătura lui T. Bader din anul 1973 nu amintește nimic.

Din cauza anotimpului nefavorabil săpăturilor arheologice, în toamna anului 1992 au fost efectuate trei mici sucțiuni, care au avut drept rezultat identificarea unui nivel de locuire sporadică din cultura Baden, alta din cultura Nyírség și ultimul din Latène-ul celtic distrus de arături. Ultimul nivel de locuire (Latène) este bulversat de arăturile adânci, fragmentele ceramice de tip celtic se găsesc amestecate cu materialele din epoca bronzului timpuriu.

În secțiunea I având dimensiunile 12×2×0,90 m, orientat N-S, s-a surprins în mijlocul șanțului, în poziția verticală, imediat sub nisipul zburător (ușor adâncit în stratul din epoca bronzului timpuriu) la adâncimea de 0,35 m un vas mare (fig. 1/1; pl. I). Partea superioară a vasului este fragmentară (spartă de lama plugului) dar fragmentele au fost în bună parte recuperate. Vasul străpunge stratul de cultură din epoca

¹ T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei, Cultura pretracică și tracică*, București, 1978, p. 23, fig. 1—2, 4—10; Idem, *Symposia Thracologica*, 1982 „A”, p. 24, fig. 3; Petre Roman, I. Némethi, SCIVA, 37, 3, 1986, p. 214.

² Muzeul Județean Satu Mare, nr. inv. 31273.

³ T. Bader, *op. cit.*, București, 1978, p. 121

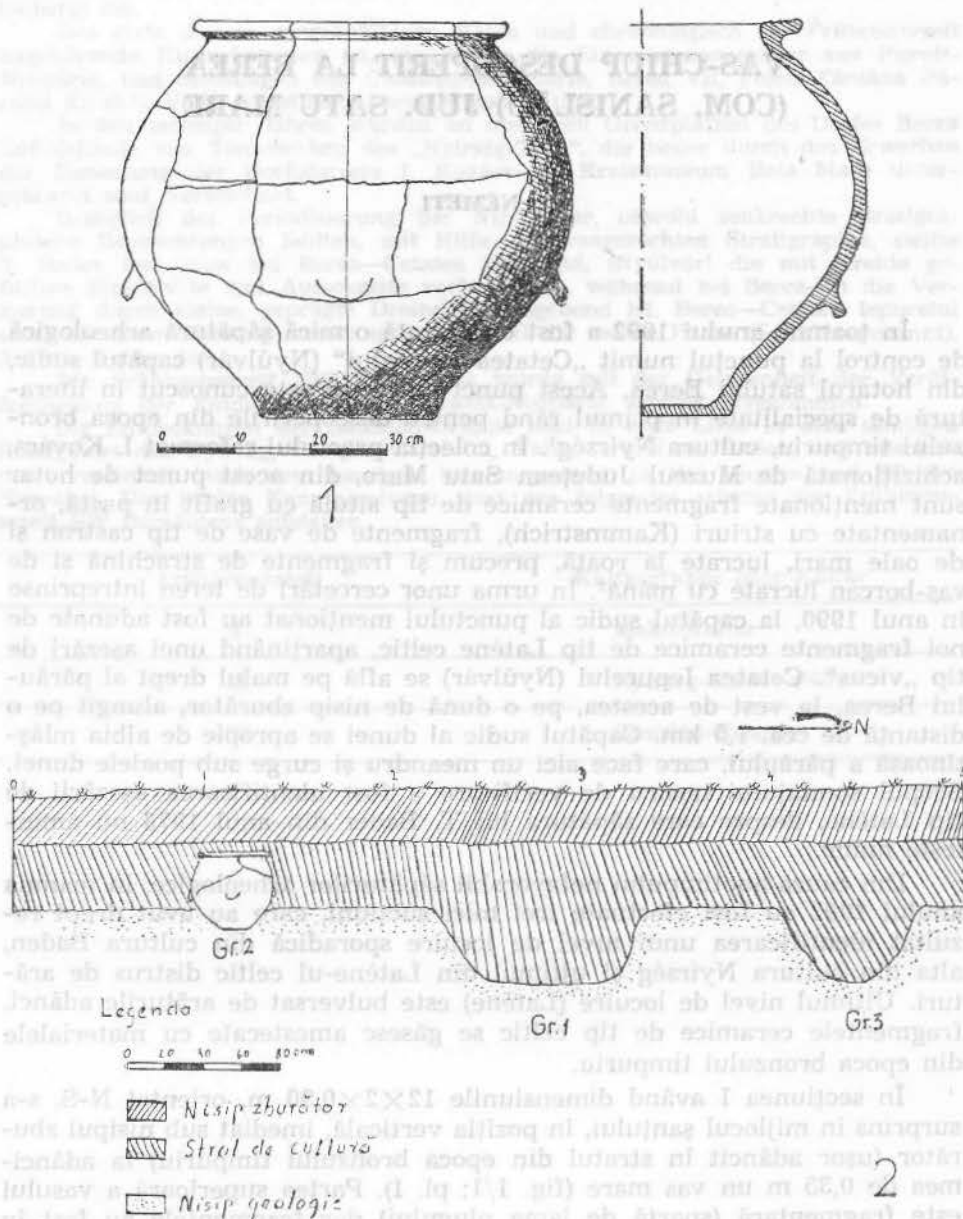

Fig. 1/1. Vas-chiup. Brea „Nyúlvár“ (Cetatea Iepurelui); 2 — Secțiunea I, profil vestic.

bronzului și se adâncește în nisipul geologic. Groapa în care vasul a fost așezat nu s-a conturat, fundul vasului se afla la adâncimea de 0,87 m (fig. 1/2).

Vasul este de tip chiup, de culoare brun deschis-cărămiziu cu slip exterior și interior, fiind cenușiu în miez. Chiupul a fost lucrat din colaci de lut bine netezite, dar se simte modul cum a fost ridicat dinspre fund spre gura. Buza vasului este puternic evazată, sigur a fost lucrată cu roata olarului și asamblată ulterior cu corpul vasului. Pasta vasului este bine frământată, are ca degresant nisip fin și micașist pisat. Corpul vasului este puternic bombat, fundul ușor profilat, tăiat drept. Gura vasului este lată, buza rotunjită se ridică ușor la margine, având două șanțulețe circulare. Sub diametrul maxim este prevăzut cu patru proeminențe-apucătoare mari, cu vârful în jos, așezate simetric. Apucătoarele au fost ulterior lipite la corpul vasului pentru a ușura ridicarea și transportarea lui în cazul de schimbare a locului de păstrare. Ele au avut un rol funcțional și nu ornamental în special. Două proeminențe sunt intacte, iar alte două au fost rupte în antichitate, dar se văd clar urmele lor pe perețele vasului. Dimensiunile: d.g. (exterior)=38 cm; d.g. (interior)=30 cm; lățimea buzei=4,5 cm; înălțimea=52 cm; d. maxim=55 cm; circumferința maximă=180 cm; d. fundului=22 cm; grosimea peretelui=1,2 cm.

În apropierea vasului au fost adunate fragmente ceramice celtice de tip situlă cu grafit în pastă, alte fragmente din vase mari, precum și un fragment dintr-o strachină lucrată la roată (fig. 2/1—4). Vasul este specific pentru păstrarea proviziei sau a apei, probabil era îngropat mai mult ca sigur în apropierea unei locuințe de tip bordei, specific pentru locuințele celtice. Chiupurile erau adesea îngropate în podeaua locuințelor până la nivelul buzei. Cele mai vechi chiupuri în țara noastră sunt cele grecești de la Histria (sec. VI a. Chr.)⁴.

Pentru vasul-chiup de la Berea nu cunoaștem analogii perfecte din țara noastră. Vase similare se cunosc de la Gellérthegey-Tabán⁵ (Budapest) și de la Bükszentlászló-Nagysánc⁶, (fragmente din buză și din pereți) ambele descoperiri sunt din mediul celtic și au fost datate în Latène-ul târziu (Lt. D.). S. Dumitrașcu a consacrat recent un studiu vaselor de tip chiup, în special celor care apar în mediul geto-dacic sub influența vaselor de provizii romane cunoscute sub numele de „Krausengefässe“. În mediul preroman din județul Bihor provin vase de tip chiup de la Cighid, Oradea — Dealul Viilor (Tipul „A“).⁷ Chiupuri păstrate fragmentar (cu posibilitatea redusă pentru studierea tipologiei lor) au fost găsite în așezările și cetățile dacice din vestul Munților Apuseni (Clit, Tășad, Berindia și Marca)⁸. Fragmentele de la Berindia — fiind păstrate mai bine — au putut fi studiate și indică prezența în așezare a chiupurilor cu fundul inelar, de culoare cărămizie de tipul

⁴ *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. I (A—C), București, 1994, p. 298.

⁵ Eva B. Bónis, *Die spätkeltische Siedlung Gellérthegey-Tabán in Budapest*, Budapest, 1969, fig. 60/5; 61/12; 64/20; 77/11; 99/22; pl. XLVI/1—4.

⁶ B. Hellebrandt Magdolna, *Miskolc kelta kora, in Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből*, Miskolc, 1992, pl. X/1, 8, 10—11; p. 45.

⁷ S. Dumitrașcu, *Crisia*, XVIII, Oradea, 1988, p. 16.

⁸ *Ibidem*, p. 15.

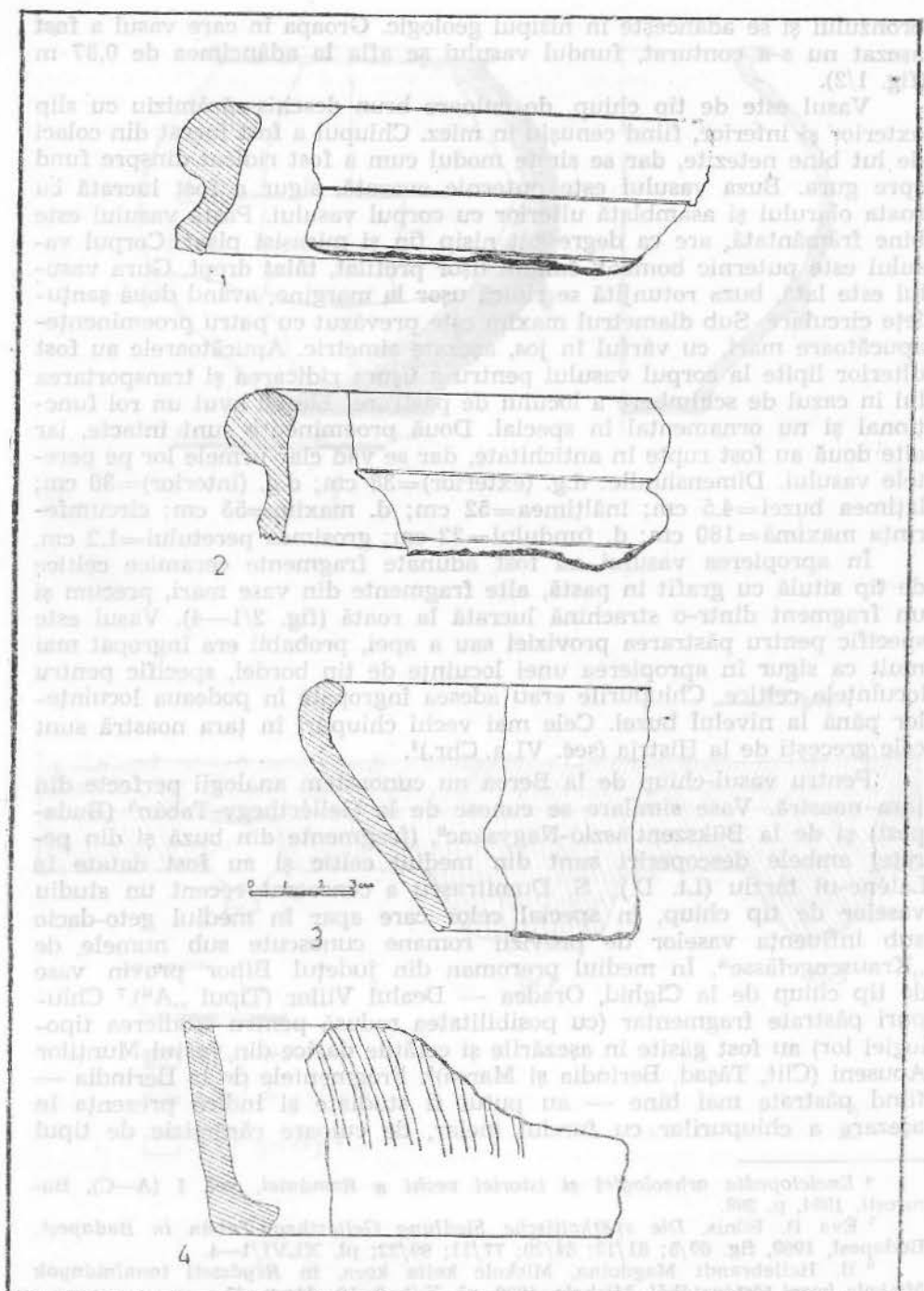

Fig. 2/1—4. Fragmente ceramice de tip Latene. Berca „Nyúlvár“ (Cetatea Iepurelui).

Blidaru-Deva (acesta din ultima este cu fundul tăiat drept)⁹. În așezarea de la Pecica au fost descoperite puține exemplare fragmentare de chiupuri. În schimb, în toate așezările din Munții Orăștiei numărul chiupurilor este deosebit de mare (într-un singur turn al cetății Blidaru au fost descoperite opt chiupuri de dimensiuni uriașe)¹⁰. În sud-estul Transilvaniei, în valea râului Cosin, la cetatea dacică de la Sânzieni și la așezarea de la Bedeháza au fost descoperite fragmente de chiupuri. Aceste fragmente descoperite în mediul dacic sunt lucrate de autohtoni, imitând vasul de tip, „dolia“ grecesc.¹² Asemenea vase de tip chiup au fost descoperite și la Grădiștea Muncelului, datate din epoca de înflorire a civilizației dacice — sec. I a.Chr. — I d.Chr. În așezările getice din afara arcului carpatic se cunosc chiupuri similare descoperirilor dacice din Transilvania, (Poiana, Popești — într-o încăpere s-au găsit cinci chiupuri îngropate în pământ)¹³. În Ucraina, pe Tisa superioară, în mediul dacic apar fragmente de chiupuri la Malaia Kopania, datate în sec. I a.Chr. — I d.Chr.

Recipientele de mari dimensiuni, chiupurile au avut destinații diferite în gospodăria din epoca Latène. V. Pârvan subliniază următoarele: „O mențiune specială merită marile dolia sau pithoi găsite curent în stațiunile Latène ale Daciei la câmp, ca la Crășani, ca și la munte d.p. la Costești. Caracteristice mai ales pentru Latène-ul III, aceste mari recipiente de păstrat apa — eventual în ateliere de fierărie, ca în Gallia — sunt de tip și de o factură ce-și indică limpede influențe meridionale, venite fie prin celți, fie — suntem după 100 a.Chr. — direct de la greco-romani“¹⁵ I. H. Crișan consideră că: „Numeroase și monumentale sunt vasele mari de provizii, lucrate cu roata, cunoscute în literatura arheologică sub numele de chiupuri. Originea lor trebuie căutată în formele asemănătoare ale ceramicii grecești“¹⁶ I. Glodariu susține „Chiupurile mai ales, prezintă o gamă variată de dimensiuni și sunt aproape nelipsite din principalele așezări cercetate până acum. Ele derivă din vasele grecești de același tip — dolia și pithoi...“¹⁷ S. Dumitrașcu menționează: „Chiupurile din vestul Munților Apuseni sunt descoperite în așezări și cetăți dacice, însă prezența celților în vestul și nord-vestul României în sec. II—I a.Chr. până la Burebista, ar putea indica în acest mediu de contact daco-celtic și originea celtică a acestor recipiente,

⁹ Ibidem, p. 16.

¹⁰ I. H. Crișan, *Ziridava*, Arad, 1978, p. 132.

¹¹ Idem, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p. 184.

¹² Z. Székely, în *Relations Thraco-Illyro-Helleniques* (Actes du XIV-e symposium national de thracologie. Băile Herculane, 14–19 septembrie 1992), București, 1994, p. 284–285.

¹³ I. H. Crișan, *op. cit.*, București, 1969, p. 185.

¹⁴ V. G. Kotigoroško, *SlovArch*, XXXVII, 1, 1989, pl. III/44–45, p. 48 (pentru datare); Idem, *Thraco-Dacica*, XII, 1–2, 1991, fig. 5/38–43; Idem, *Sovietskaia Arheologia*, Moscova, 1989, fig. 44–45.

¹⁵ V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 713.

¹⁶ I. H. Crișan, *op. cit.*, București, 1969, p. 184–186; Idem, *Ceramica daco-getică*, București, 1968, p. 46.

¹⁷ I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, p. 146; Idem, *Contribuții la cronologia ceramicii dacice în epoca Latène târzie*, în *Studii Dacice*, Cluj-Napoca, 1981, p. 156–157.

prezente după cum am văzut în Gallia¹⁸. Tot acest cercetător, pe baza atelierului de olărit celtic descoperit la Biharea — unde n-a fost descoperit nici un fragment de chiup — trage concluzia că chiupurile de tip Latène (Tipul „A”) sunt de origine dacică.¹⁹

Cum am văzut cele mai apropiate analogii pentru vasul-chiup de la Berea—Cetatea Iepurelui (Nyúlvár) le întâlnim în special în mediul celtic, datate în Latène târziu (Lt.D) — Spätlatènezeit. Pe baza fragmentelor ceramice descoperite în zona imediat de apropiere a vasului-chiup de la Berea, acesta se încadrează bine în rândul descoperirilor celtice din hotarul satelor Ciumești—Berea²⁰. Datarea vasului de la Berea pe baza fragmentelor ceramice găsite cu ocazia perieghezelor din anul 1990 și celor aflate în colecția I. Kovács (Satu Mare) este de Latène mijlociu (Lt.C). O datare mai strânsă în momentul de față nu este posibilă.

Apariția vasului de tip chiup (dolia, pithoi) la celți, se datorește probabil tot de relațiilor cu mediul greco-elenistic. Într-un studiu recent publicat, am încercat să arătăm că asemenea influențe sunt prezente și în cadrul grupului celtic Carei—Valea lui Mihai²¹ (după Vl. Zirra grupul Carei—Nir²²). Cum am văzut în cadrul acestui grup au fost descoperite obiecte de origine greco-elenistice aduse în această zonă de valul celtic reîntors din expedițiile militare organizate în Grecia și în Asia Mică²³. Nu este exclus, ca apariția vasului-chiup de la Berea ar fi rezultatul acestor contacte ale celților cu lumea greco-elenistică, iar prezența lui mai timpurie în cadrul descoperirilor celtice din nord-vestul Transilvaniei se datorește tocmai de aceste legături directe.

În ceea ce privește destinația vaselor de tip chiup, ele pot fi folosite atât pentru păstrarea apei cât și ca vase de provizii pentru depozitarea cerealelor. Éva Bónis a observat că unele vase, în special la buză, sunt unse cu ceară; în aceste cazuri au fost folosite pentru păstrarea apei. În alte cazuri, sunt îngropate în pământ ca presiunea cerealelor să nu le spargă, având destinația de hambar (Vorrasgefäße).

¹⁸ S. Dumitrașcu, Crisia, XVIII, Oradea, 1988, p. 15.

¹⁹ Ibidem, p. 16; Idem, *Biharea, I*, Oradea, 1994, p. 125—130.

²⁰ Vl. Zirra, *StCom Satu Mare, IV*, 1980, p. 39—84 — Ciumești-Bostănărie (Tökös) și Berea-La soci-(Bodzás); Ciumești-Podul „San Paul”-(Szent Pál hídja) MJ Satu Mare nr. inv. 31272 (cercetări de teren — I. Némethi); Ciumești-Grădina cu flori (Virágkert) — nr. inv. 31276; Berea-Dâmbul Spânzurăturii (Akasztófa lapos) nr. inv. 31277; Berea-Togul Sultész (Sultész-tag) nr. inv. 31274; Berea-Togul Cantorului (Kántor-tag) nr. inv. 31282 (cercetări de teren — I. Némethi); Berea-Togul evreului (Zsidó-tag) nr. inv. 31292 (cercetări de teren — I. Némethi); Berea-Togul Dolarului (Dolláros) nr. inv. 31295; Berea-Rătul Țiganului (Cigány-rét) nr. inv. 31290; Foieni-Nisipărie Veche (Régi homokbánya) nr. inv. 31296 (cercetări de teren — I. Némethi); Foieni-Livada (Gyümölcsös, cercetări de teren — I. Némethi); alte puncte nesemnificative semnalate la: Grădina lui Varga; Berea-Lutărie (Vályogvető); Ciumești-Togul lui Bay (Bay-tag).

²¹ I. Némethi, *ActaMP, X*, 1986, p. 76—77; Idem, *Symposia Thracologica, 8*, 1990, p. 54—55; Idem, *Symposia Thracologica, 9*, 1992, p. 139—140.

²² Vl. Zirra, *Dacia, N.S., XV*, 1971, p. 189, fig. 8.

²³ H. Hubert, *Celții și civilizația celtică*, București, 1983, p. 295—296; D. Berciu, *Lumea celților*, București, 1970, p. 56.

A LARGE VESSEL (DOLIA) FROM BERE, SANISLĂU VILLAGE, SATU MARE COUNTY

(Summary)

A large vessel (dolia) was found in the south part of a sand-hill („Cetatea Iepurelui“) near Berea, in the autumn of 1992.

The dimension of the vessel is the following: its altitude is 52 cm the diameter of its mouth is 39 cm; the diameter of its bottom is 22 cm.

The colour of the vessel is light brown. It was formed by hand but its lip was thrown on a wheel and fitted subsequently to the vessel. There were no other finds near the vessel but the Celtic sherds found previously suggested that it belonged to the Celtic settlement recovered on the area. According to the Finds from that settlement the large vessel could be dated on the end of „Latène C“ phase. Probably this type of vessel got to north-west of România as a result of an interrelation between the Hellenic (Greek) and Celtic cultur. Such vessels were made locally imitating the Greek vessels of same function. These vessels were used for water or cereals keepink. The large vessel (dolia) from Berea is a Celtic find which is earlier than the similar Dacian vessels from the late Latène phase. (Lt. D).

LIST OF FIGURES

Fig. 1/1. Large vessel — Berea „Nyúlvár“ (Cetatea Iepurelui); 2 — Trench I, Northern cutpart.

Fig. 2/1—4. Fragment of pottery of Latène-type, „Nyúlvár“ (Cetatea Iepurelui) — Berea.

Pl. I Large vessel, Berea „Nyúlvár“ (Cetatea Iepurelui).

¹ In legătură cu problematica arheologică sistematică, vezi V. Wellmann, *Memoria, metode și surse de poartă din Dacia romană*, Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj Napoca, 1983, p. 10—12 (introducere).

² St. Ferenczi, în *Satu Mare-Satu Mare*, I, 1969, p. 86—103; idem, în *Serpentia*, V, 1971, p. 79—101; idem, în *Dacia*, N.S. 10, 1974, p. 127—136; St. Ferenczi, A. Balazs, în *File de istorie — Istoria*, 3, 1974, p. 181—186; St. Ferenczi, în *File de istorie — Istoria*, 4, 1975, p. 167—183; idem, în *Acta de IX-a Congres Internațional de Istorie din Istoria românească*, 5—12 sept. 1972, București—Köln—Wien, 1974, p. 301—309; idem, în *ActaM7*, XII, 1980, p. 251—266. În anul 1984 personalitatea arheologică românească intrase în viziunea „Asociației culturale din Satu Mare“, I. Schuster și alții au atras atenția asupra faptului că regiunea satului Satu Mare s-a aflat în zona provinciei Dacia. Din punctul de vedere al arheologiei sistematice de aici se potrivește cu regiunile (Cetate) a Napoca și altele mai vechi găsite în regiunea Napoca, 1984, p. 24—31.